Turku uuden ajan alussa

Kirjoittanut Toivo T. Rinne

Värikäs vuosisata

Turun kaupunki ja sen vanha linna ovat historiansa aikana kokeneet monta varsin merkillistä ja tapahtumarikasta vuosisataa, jotka ovat seuranneet toisiaan monivivahteisena eri elämänilmiöiden sarjana. Yhteistä kaikille näille vuosisadoille on ollut linnan merkitys ratkottaessa maallemme tärkeitä asioita. Turun linna on ollut ja se tulee myös pysymään eräänä sellaisena historiamme kiintopisteenä, johon jatkuvasti tullaan viittaamaan, ja se pystyy varmaan ainakin jossain määrin valamaan historian todistusvoimaa niihin satoihintuhansiin oman maamme kansalaisiin, jotka jatkuvana virtana vaeltavat linnan muurien sisäpuolella. Se tulee myös pysymään yhtenä Suomen näkyvänä tunnusmerkkinä niille lukuisille ulkomaalaisille, jotka suuntaavat kulkunsa maahamme. Turun linna puhuu voimakasta kieltä nimenomaan 1500-luvusta, joka on sen ja samalla koko Turun kaupungin kieltämättä värikkäin, verisin ja sotaisin vuosisata.

Erinomaiset lähteet

Tämä vuosisata saattaa tuntua monesta peräti etäiseltä. Kaikesta huolimatta se on myös kovin läheinen ja jopa inhimillinenkin. Tällaiseen lausumaan antaa oikeutuksen muuan käytännöllinen seikka. Aikaa koskevat tietolähteemme ovat näet erittäin hyvät ja koskettelevat myös sellaisia arkisen elämän eri puolia, jotka monen muun vuosisadan osalta ovat hävinneet täydelliseen historian hämärään. Tämän vuosisadan kuninkaista Kustaa Vaasa (1521—60)

oli ankara järjestyksen ja pikkutarkan tilinpidon henkilöitymä. Kaikkien oli tehtävä tarkka selvitys kaikesta, elämän arkipäiväänkin liittyvistä tuloista ja menoista kruunun linnoissa ja kartanoissa. Näin tapahtui myös Turun linnassa. Huolellisesti tehdyt kuitit ja tilien yhteenvedot toimitettiin Tukholmaan tilintarkastusta varten. Suurin osa tästä ns. voudintilien kokoelmasta säilyi tulen ja veden hävitykseltä. Ja kun Aleksanteri I oli valloittanut Suomen vuosina 1808–09, niin Haminan rauhan XII artiklaan sisällytettiin kohta, jossa mainitaan, että eräiden Ruotsin kruunulta vallattujen maakuntien ja läänien asiakirjat oli luovutettava takaisin puolen vuoden kuluessa, mutta ellei tämä olisi mahdollista, olisi luovuttamisen tapahduttava viimeistään yhden vuoden kuluessa. Näihin kuuluvat omistusasiakirjat, arkistot, yleiset ja yksityiset dokumentit, pohjapiirrokset ja kartat, jotka koskevat rauhansopimuksen mukaan Venäjän keisarille siirtyneitä linnoituksia, kaupunkeja ja paikkakuntia.

Voudintilien laatiminen jatkui koko 1500-luvun Kustaa Vaasan viitoittamaa suuntaa noudatellen. Tällä hetkellä voudintilit ovat Valtionarkiston suojissa. Niiden merkitys maamme historian selvittämisessä on jatkuvasti lisääntymässä.

Maaseudun kilpailu

Tarkastelun kohteena oleva vuosisata alkoi talouden ja kaupan alalla huonoin entein. Turku oli joutunut ehkä enemmän kuin monet muut kaupungit sodan kauhujen ja rasitusten kohteeksi. Vuodet 1508 ja 1522 olivat hillittömän ryöstön vuosia, ja ilmeisesti viimeksi mainittuna vuonna lisäksi tulikin otti osansa. Elämänmenossa oli sekä maalla että merellä koettu epätavallisia vaiheita. Kustaa Vaasa tosin pyrki kaikin keinoin edistämään kaupunkikeskeistä talouspolitiikkaa. Tästä syystä hän ei suopein silmin katsellut maaseudun asukkaiden harjoittamaa kauppapurjehdusta Tukholmaan ja Tallinnaan.

Tämän ilmiön juuret olivat kuitenkin niin syvällä ja tottumus ulkomaisiin suhteisiin siinä määrin vakiintunut, ettei todel-

lista kuvaa tilanteesta saata luoda yksinomaan hallinnollisen kirjeenvaihdon antamien todistusten pohjalla. Tuntuu siltä, ettei kuningas täysin ollut selvillä kaikesta siitä toiminnasta, joka keskiajalta periytyen verrattain häiriintymättömästi jatkui hänen hallituskautensa alkuvuosikymmeninä.

Danzigin vuosien 1474—76 tulliluettelot osoittavat, että Lounais-Suomen yhteydet Itämeren eteläosiin jo tuolloin olivat huomattavan vilkkaat. Danzigiin saapui mainittuina vuosina 400—600 alusta vuosittain ja näistä vastaavasti 21—36 Suomesta. Paikannimistön paikallistuttaminen on Suomen osalta tuottanut mainittujen tulliluetteloiden julkaisijalle ylivoimaisia vaikeuksia. Waegenerin Spiegel der Seefart-teoksen julkaisija on sijoittanut mm. Ramel- ja Olzbue-muotoon kirjoitetut paikannimet Suomenlahden koilliskolkkaan. Kyseessä ovat kuitenkin Rauma ja Ulvila, sillä tallinnalaisissa lähteissä nämä paikkakunnat miltei poikkeuksetta esiintyvät juuri mainituissa kirjoitusmuodoissa. Samoin on julkaisija erehtynyt niiden kauppaakäyneiden suomalaisten kotipaikoista, joista käytetään nimitystä Suomen saaristo eli Finnische Scheeren. Tässä tapauksessa on tietenkin kysymys nimenomaan Varsinais-Suomen saaristosta. Jo 1300-luvulta lähtien on olemassa runsas lähdeaines, joka eittämättä osoittaa sekä kotimaan että myöskin kaukaisempien maiden kielenkäytössä Suomen saariston ja Varsinais-Suomen saariston olleen sama käsite. Tämä ilmiö esiintyy aina tämän tästä myös Tukholman tileissä ja varsinkin sellaisissa tapauksissa, joissa saattaa olettaa satamakirjurin omanneen vähän paikallistuntemusta ja näin olleen alttiin rahvaanomaisille sanonnoille. Kun talonpojat varsin usein käyttivät vain kylää osoittavia nimityksiä, jotka joutuivat edelleen kauppias- ja satamatileihin, on tämä myöhemmin tuottanut vaikeuksia tutkijoille.

Paikannimitarkastelut osoittavat maakunnan saariston kaupallisen kapasiteetin olleen varsin huomattavan 1500-luvulla. Vaikka Varsinais-Suomen itäinen talousalue omasi hyviä maantieteellisiä mahdollisuuksia ulkomaiseen kaupankäyntiin, niin vasta Tenhola Uudenmaan puolella oli todellinen vilkkaiden Tallinnan suhteiden ylläpitäjä, kun sen sijaan Perniön, Salon, Uskelan ja Halikon kauppa suuntautui Tukholmaan. Perniö oli ehkä eräänlainen

vedenjakaja, sillä se ylläpiti kauppaa niin hyvin Tallinnaan kuin Tukholmaankin. Perniön kaupankäynnissä ilmenee tavallaan pitäjän maanviljelysvaltaisuus, sillä sen kauppatavaroina olivat usein sekä voi että humala.

Helmich Ficken tilikirjat

Tämän itäisen kauppa-alueen suhteet Tukholmaan voidaan selvittää yhtenäisen tulliluettelo-aineiston pohjalla. Suhteet Tallinnaan ilmenevät sitä vastoin etupäässä vain eräiden tilapäisluontoisten tallinnalaislähteiden avulla. Tärkeimmät lähteet ovat ns. Ficken Schuldbuchit eli kirjat, joihin on merkitty velkakauppaa koskevat asiatiedot. Kauppias Helmich Ficke harjoitti kauppaa ainakin vuodesta 1507 aina vuonna 1542 tapahtuneeseen kuolemaansa asti. Hän on ajan tavan mukaan itse pitänyt näitä tilikirjojaan, mutta kaikesta päättäen hänen taitonsa tässä suhteessa ei ole ollut kaikkein parhaimpia. Merkinnät ovat usein erittäin sotkuisia ja suoranaista huolimattomuuttakin voi havaita.

Ficken kauppiastaidot sitä vastoin ovat olleet ilmeisen hyvät. Hän on saanut huomattavan laajan asiakaspiirin Suomen rannikolta. Asiakirjoihin on kuitenkin merkitty vain ne kauppatapaukset, joista on syntynyt velka- tai luottosuhde. Tavanomaiset vaihtoon tai rahasuoritukseen perustuvat kauppatoimet ovat jääneet tämän kirjanpidon ulkopuolelle, mutta joka tapauksessa näistä luottosuhteisiin perustuvista kauppatoimista saadaan huomattavaa valaisua Varsinais-Suomen kaupalliseen orientoitumiseen. Tallinnahan oli korkealla kaupallisella tasolla ja monessa suhteessa sen kauppiaiden taloissa vallitsivat suuren maailman kauppatavat. Suhteet Suomeen olivat kokonaisuutena vähänlaiset, eikä Tallinna suinkaan ollut riippuvainen maamme rannikkorahvaan tuomista tavaroista. Mutta Tallinna veti suomalaisia puoleensa ulkomaisilla tavaroillaan suolalla, kankailla ja metallivalmisteilla. Tallinnassa valettiin mm. suomalaisten kirkkojen kelloja. Vähäisenä ei voida pitää sitäkään seikkaa, että Tallinnassa vallitsi kaupan alalla suurempi vapaus kuin Tukholmassa.

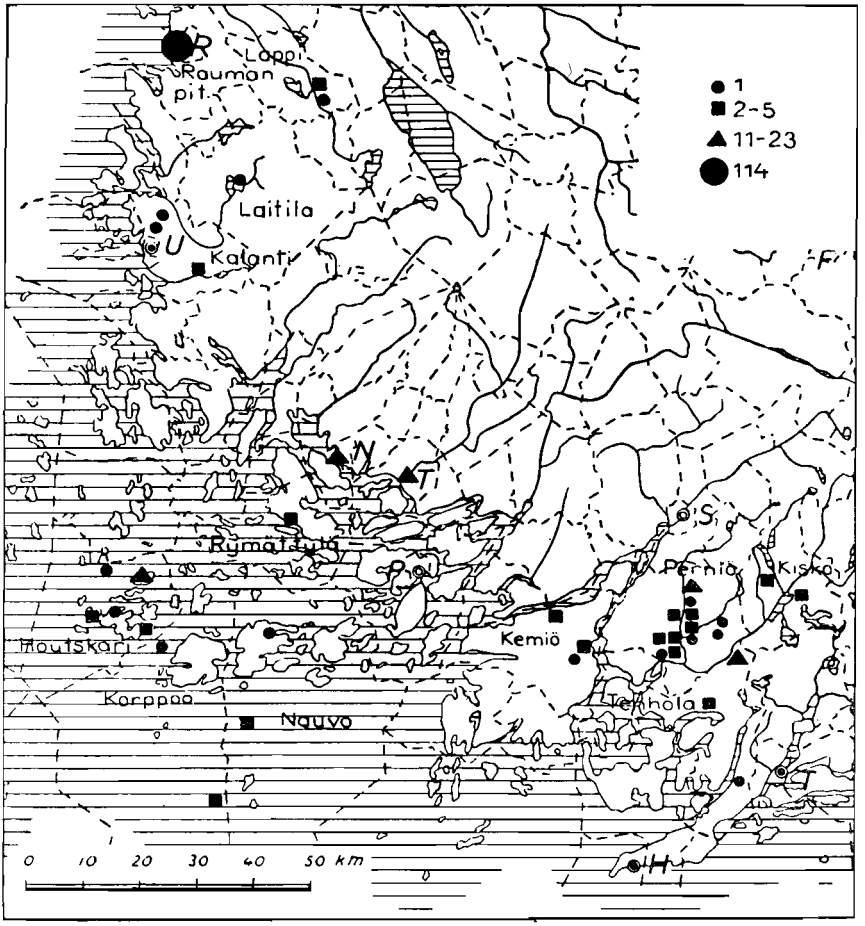

Kauppa-, tavaranvaihto-, luotto- ja lainatapaukset Varsinais-Suomen ja Tallinnan kauppiaan Helmich Ficken välillä 1500-luvun alkupuolella.

Ficken kirjojen avulla voidaan todeta, että Perniön ja Tenholan tienoilla on ollut tärkeä keskus, josta kauppa on suuntautunut varsin voimakkaana ja monivivahteisena juuri Tallinnaan. Lisäksi havaitaan, että tämä kauppa-alue on ulottunut pitkälle sisämaahan päin ja ennen kaikkea Kiskon suuntaan. Myöskin Kemiöstä ja Pa-

raisilta käytiin Tallinnassa. Naantali ja sen nunnat tunsivat samaten Tallinnan vetovoiman. Nauvon ja Korppoon kuuluisat purjehtijat uskaltautuivat myöskin Tallinnaan kauppasuhteita luomaan. Mutta Turun lähin ympäristö ei omannut sellaista kaupallista toimeliaisuutta, joka olisi johdattanut sen Tallinnaan. Sitä vastoin on todettava, että Vakka-Suomen virkeät ja omatoimiset kauppiaat käyttivät hyväkseen myös Tallinnan tarjoamia mahdollisuuksia.

Ensisijaisesti suolakauppaa tukeneen velkajärjestelmän edellytyksenä oli useimmissa tapauksissa takaus. Vanhoille kauppatuttaville myönnettiin luottoa ilman takausta, mutta uusien kauppatuttavien oli useimmissa tapauksissa turvauduttava aikaisemmin Tallinnassa käyneiden henkilöiden antamaan takaukseen.

Turku puntarissa

Näin voimakkaan kaupallisen toiminnan harjoittaminen ei voinut olla jättämättä jälkiään Turun kauppaan. Kun kaupunki kaiken lisäksi vuonna 1546 joutui erittäin tuhoisan tulipalo-onnettomuuden uhriksi, niin hallitsijalla ja varsinkin Turkuun vuonna 1547 kokoontuneella säätykokouksella oli todella paljon mietittävää. Turun asemaa pohdittiin perusteellisesti. Tuloksena oli esitys, jonka tarkoituksena oli tukea maan vanhoja kauppakeskuksia. Niiden voimistuttamiseksi suunniteltiin pienten kaupunkien hävittämistä. Rauma ja Naantali olisi tämän suunnitelman mukaisesti lakkautettu ja niiden väestö siirretty Turkuun.

Säätykokouksen suunnitelmat tarkoittivat valtakunnan kokonaisetua. Tämän hetken ihmisen ei ole sallittu tietää, miltä taholta näitä uudenaikaisia periaatteita voimakkaimmin ajettiin. Mutta kokouksen osanottajia ajatellen tuntuu, että tuon ajan mahtimies ja silloisen politiikan näkyvä edustaja Henrik Klaunpoika Horn on ainakin ollut näiden näkemysten vankka kannattaja. Hallitsija ei ratkaisun hetken lähestyessä lähtenyt esitetylle tielle. Kuningas varmaankin havaitsi, että laajat alueet olisivat jääneet ilman läheistä kaupunkikosketusta. Tästä olisi välittömästi seurannut Kustaa Vaasalle epämieluisten talonpoikaispurjehtijoiden entistäkin suurempi

Keskiaikana saatu rahanlyöntioikeus jatkui Kustaa Vaasan aikaan asti. Kuvassa Turun raha vuodelta 1556. Vasemmalla Kustaa Vaasan kuva ja kirjoitus GOSTAV: D: G: REX: SVECIE (Kustaa, Jumalan armosta Ruotsin kuningas) ja oikealla Ruotsin vaakuna ja kirjoitus BEATVS: QVI: TIMET: DOMINVM 1556 (Onnellinen se, joka pelkää Herraa). —Turun Historiallinen Museo. Valok. P.-O. Welin.

vaikutusvalta laajojen alueiden, ohi kaupunkien suuntautuvaan, ulkomaiseen kaupankäyntiin.

Saksalaisvalta päättyy

Turun kaupunginhallinnossa vallitsi 1500-luvun alkaessa saksalaisen porvarisylimystön ylivalta. Tämä perustui jo varhaisempaan kehitykseen, mutta kun Kustaa Vaasan käymä vapaussota oli tullut kalliiksi, hänen oli lisäksi ollut pakko turvautua Lyypekin taloudelliseen apuun. Näistä tukitoimenpiteistä kasvoi vähitellen suuri velka, jonka todellisen suuruuden määrääminen aiheutti pitkällisiä neuvotteluja. Vihdoin aikaansaatiin muodollinen sopimus, mutta sen toteuttaminen kohtasi Kustaa Vaasan taholta vastustusta. Kiista johti viimein avoimeen selkkaukseen. Syttyi ns. kreivisota. Sen tuloksena saksalaisvalta oleellisesti heikkeni ja sodan kuninkaalle

myönteinen lopputulos kasvatti myöskin kansallisen turkulaisporvariston itsetuntoa. Tästä lähtien turkulaiset katsoivat voivansa luottaa kuninkaan tukeen. Kuninkaan matkat Suomeen olivat omiaan helpottamaan suhteiden kiinteytymistä. Kantelut saksalaisia vastaan saivat sijaa kuninkaan ja turkulaisten välisessä kanssakäymisessä. Tuloksena oli, että virallinen Turku nopeasti menetti saksalaisväriään. Raadin viimeinen saksalaisjäsen Peter van Åken suoritti vielä 1530-luvulla tärkeitä tehtäviä kotikaupunkinsa hyväksi. Hän edusti Turkua Tukholmassa käydyissä kaupallisissa neuvotteluissa, ja muissakin toimissa hänen nimensä oli näkyvillä. Vuodesta 1543 lähtien — tahtoen tai tahtomattaan — hän on syrjässä julkisista toimista.

Turku sai siis 1540-luvulta lähtien uuden ja aikaisemmasta poikkeavan leiman. Monissa tärkeissä tehtävissä oli tosin ruotsalaisnimisiä porvareita, joiden äidinkielikin ilmeisen varmasti oli ruotsi. Mutta heidän rinnalleen ponnistautuivat monet suomenkieliset ja suomalaisnimiset porvarit. Vaikka näistä seikoista ei olekaan saatavissa ehdottoman varmaa tietoa, niin erittäin todennäköistä on, että nimen kieliasu useimmiten on vastannut myös asianomaisen äidinkieltä. Vain harvemmin on nimeä muutettu kielestä toiseen. Arvoitukseksi jää, oliko esimerkiksi saksalaisen Henrik Rodenborgin siirtyminen käyttämään Kyrö-nimeä jotakin uudesta suuntauksesta johtuvaa sopeutumisen halua vai ovatko jotkut avio- tai omistussuhteet olleet vaikuttamassa näin vallankumoukselliseen toimenpiteeseen. Ehdottoman varma toteamus on, että ajan asiakirjoihin tänä ajankohtana voimakkaasti lisääntyen ilmaantuu suomenkielisiä sukunimiä. Määräävissä asemissa ja kaupallisissa toimissa alkaa näkyä sellaisia nimiä kuin Innamaa, Palttu, Jämsä, Härkä, Hirvi, Kukkula, Karvatasku ja Kyrö.

Kuninkaalliset moitteet

Uusien nimien kantajat toivat mukanaan lisääntyvää yhteiskunnallista ja kaupallista toimeliaisuutta. Kaikissa toimissa ei suinkaan onnistuttu niin nopeasti ja siinä määrin kuin kiivasluontoinen ja

vauhdikasta toimintaa rakastava kuningas olisi toivonut. Epämieluisien näkymien edessä hän ei yleensä säästellyt sanojaan, ja turkulaisten osaksi näitä moitteita myöskin kertyi.

Kustaa Vaasa ei ankaraa arvostelun kieltä käyttäessään ilmeisestikään ollut selvillä turkulaisten vaikeuksista. Hän tarkasteli asioita liian paljon tukholmalaisten näkymien kannalta. Oli suuri ero niissä mahdollisuuksissa, joita toisaalta Tukholmalla ja toisaalta Turulla oli oman paikallisen kauppa-alueensa suhteiden järjestämisessä. Tukholman Strömmen-virta, jota pitkin ylämaihin oli mentävä ja sieltä palattava, oli ainoa yhdystie ja helposti valvottavissa. Turun Aurajoella ei sitä vastoin ollut mitään kulkutien merkitystä, ja turkulaisten valvontamahdollisuudet olivat suhteellisestikin monin verroin vähäisemmät kuin tukholmalaisten. Turkulaisten pääomat olivat lisäksi olemattomat ja velkasuhteet läheisen maaseudun talonpoikaistoon saivat helposti kiristyksen luonteen. Kun lisäksi Itämeren kauppapiirin ulkopuolisten olojen tuntemus oli lähes olematon, niin ei ole ihme, että turkulainen kauppias näytti heiveröiseltä, kun kuningas vertasi häntä suuremmissa olosuhteissa kasvaneeseen kilpailijaansa.

Edellä olevaa taustaa vastaan nähtynä oli kuninkaan arvostelu monesti oikeaan osunut, mutta olosuhteet huomioonottaen epäoikeudenmukainen. Muuan kuninkaan kirje on päivätty Kungsörissä huhtikuun 3 päivänä 1549, ja se on osoitettu Turun linnanvoudille Olavi Trottenpojalle. Kuningas kirjoitti mm. »*Meidän alamaisemme Turun kaupungista ovat lähettäneet edustajansa tänne meidän luoksemme sekä alamaisuudessa pyytäneet ja anoneet meidän suosiollista lupaamme siihen, että he saisivat viedä jonkin määrän voita valtakunnasta tulevana kesänä. Mutta jotta meillä olisi jokin perusta ja käsitys siitä, miten he käyvät kauppaansa ja toimittelevat asioitaan vieraissa maissa, niin olemme käskeneet heidät eteemme ja tiedustelleet heiltä yhtä ja toista asiaan kuuluvaa. Ja tällöin olemme me heidän kertomuksestaan havainneet, että heillä on todella hyvin vähän ymmärrystä tällaisesta asiasta ja siksi kaikesta, mitä he kaupittelevat ja toimittavat ei ainoastaan he itse vaan koko yhteinen valtakuntamme kärsii suurta vahinkoa, koska he eivät osaa laskea eikä heillä ole käsitystä sen paremmin meidän omasta*

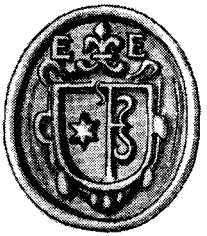

Martti Lutherin Saksassa alullepanema uskonpuhdistusliike levisi 1520-luvulla Pohjolaan ja aikaansai sen luopumisen katolisesta kirkosta. Kustaa Vaasa asettui valtakunnassaan kannattamaan tätä liikettä ennen kaikkea sen takia, että se tarjosi kruunulle tilaisuuden peruuttaa kirkolle vuosisatojen kuluessa keräytynyt omaisuus. Täten toimeenpantu peruutus tuottikin valtiolle huomattavat tulolähteet ja omaisuuden, mutta uuden evankelisen kirkon se saattoi taloudellisiin vaikeuksiin. Raskaimpina ne Suomessa tuntuivat kirkon keskuksessa, Turussa. Jotta Suomi ei enää voisi esiintyä yhtenäisenä hiippakuntana, kuten keskiajalla, kuningas erotti siitä vuonna 1554 Itä-Suomen omaksi Viipurin hiippakunnakseen. Näiden toimenpiteiden johdosta maan protestanttiset piispat Mikael Agricolasta (Turun piispana 1554—57) ja Paavali Juustenista (Viipurin ensimmäisenä piispana 1554—63) alkaen aina Eerik Sorolaiseen (Turun piispana 1583—1625) saakka joutuivat kamppailemaan taloudellisen ahdingon, kasvavien uskonnollisten vastakohtien ja kruunun paineen alaisina. Yllä vasemmalla Mikael Agricolan sinetti, joka symbolisoi hänen talonpoikaista alkuperäänsä ja samalla hänen merkitystään Suomen kirjallisuuden ja kirjakielen uranuurtajana. Wittenbergistä Lutherin opista vuonna 1539 Turkuun palattuaan hän toimi suomeksi kirjoittamiensa uskonnollisten kirjojen välityksellä, koulun rehtorina ja tuomiokapitulin jäsenenä sekä sitten piispan sijaisena ja piispana Suomen protestanttisen kirkon henkisenä johtajana. Keskellä Paavali Juustenin sinetti symbolisoi ristikuvioineen hänen jyrkempää luterilaista katsomustapaansa. Oikeanpuoleinen yllä olevista porvarillistyyppisistä sineteistä on piispa Eerik Sorolaisen, jonka aikana katolisen vastauskonpuhdistuksen mainingit kantautuivat Puolan ja Baltian linjaa myöten aina Turkuun saakka. Osoitettuaan Juhana III:n ja Sigismundin aikana myöntyväisyyttä katolisuutta kohtaan hän luonteeltaan jyrkän Kaarle IX:n aikana joutui monenlaisiin vaikeuksiin ja vainon kohteeksi. Tästä huolimatta hän arvokkaalla tavalla jatkoi Mikael Agricolan raamatun suomennostyötä ja hartauskirjallisuuden toimittamista kirjoittamalla mm. ensimmäisen suomalaisen postillan. — Yrjö Blomstedt — Eero Matinolli, Turun hiippakunnan paimenmuisto 1554—1809.

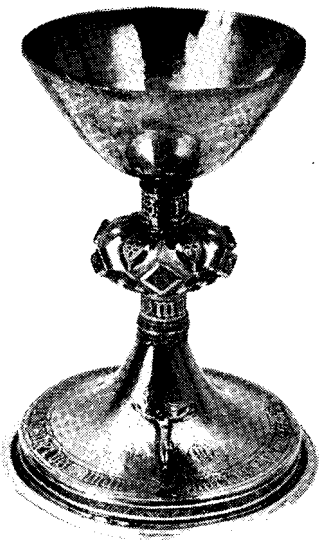

Kustaa Vaasan toimeenpanemassa kirkkoreduktiossa säästyi mm. Pyhän Yrjänän hospitaalin ehtoolliskalkki, joka hospitaalin mukana vuonna 1624 siirtyi Seiliin. Se lienee turkulaista työtä 1400-luvun alusta. — Turun Historiallinen Museo. Valok. P.-O. Welin.

kuin vieraastakaan rahasta. Siksi heillä ei ole myöskään tietoa siitä, miten tavarat on myytävä ulkomailla, vaan tekevät aina entisen tavan mukaan ja myyvät vieraille tappiolla, mutta kun he tahtovat itselleen voittoa, niin silloin he tekevät sen valtakunnan alamaisten kustannuksella, ja näin he aiheuttavat valtakunnalle tavatonta vahinkoa. Nyt olemme me kuitenkin heitä tässä asiassa parhaamme mukaan opettaneet ja opastaneet, mutta kuitenkin meidän luulomme on, että se vain hyvin vähän on oleva heille avuksi.» Tämän ankaran torumisensa jatkoksi kuningas mainitsi tahtonsa olevan, että vouti ilmoittaisi hänen mielipiteensä turkulaisille ankarassa äänilajissa, jotta he vastaisuudessa ajattelisivat asioista toisella tavalla ja hoitaisivat asiansa paremmin kuin siihen asti, koska heidän toiminnastaan on tullut vahinkoa sekä valtakunnalle että yhteiselle kansalle.

Edelleen kuningas määräsi, että turkulaisten oli ennen matkalle lähtöä neuvoteltava jonkun ymmärtäväisen miehen kanssa, joka osasi laskea. Täten heille tarjoutuisi etukäteen mahdollisuus suunnitella asiansa ja kaupankäyntinsä siten, että siitä jäisi heille myös

jotain voittoa sekä että he saisivat peitetyiksi myös rahtikulunsa, kustannuksensa ja ruokakulunsa.

Kaikesta huolimatta kuningas kuitenkin salli turkulaisten lähteä ulkomaiselle matkalleen sekä ottaa mukaansa myytäväksi 10 lästiä voita (noin 24 000 kiloa). Tämä lupa oli erikoinen suosionosoitus turkulaisille, sillä samassa kirjeessä kuningas vielä muistutti voutia siitä, että Suomen muiden kaupunkien asukkaita oli kuolemanrangaistuksen uhalla kielletty viemästä syötäviä tavaroita maasta, ja kuningas lisäsi *»älköötkä turkulaisetkaan viekö enempää kuin heille on suotu ja sallittu»*. Sanat olivat kovia ja niiden sisällön tarkoituksesta turkulaiset eivät voineet jäädä epätietoisiksi. Mutta mitään syvällekäypiä muutoksia ei saattanut odottaa käden käänteessä. Kuninkaan oma kaupallinen näkemyskin oli siinä määrin horjuva, ettei siitä aina ollut saatavissa selvää ohjenuoraa. Tiedämme kuitenkin, että vuonna 1551 Amsterdamiin purjehti Turusta viiden turkulaisporvarin varustama kauppa-alus. Nämä turkulaista kauppahistoriaa tehneet porvarit olivat Sigfrid Kantaja, Matti Hirvi, Henrik Härkä, Pikku-Pietari ja Olavi Antinpoika.

Edistystä

Turkulaisten yritteliäisyys tuotti näkyviä tuloksiakin, sillä ulkomainen vienti ja tuonti kasvoivat voimakkaasti. Vuonna 1549 Turun tuonti oli 43 125 markkaa ja vuonna 1553 65 683 markkaa. Kun vientiluvut olivat yhtä edulliset ja lisääntynyt kauppa koitui yksinomaan turkulaisten kauppiaiden eduksi ja kun vastaavasti ulkolaiset tavaranvaihtajat ja -välittäjät kuvaannollisesti sanoen alkoivat peräytyä Turun markkinoilta, niin tulos koitui koko turkulaisyhteiskunnan eduksi. Aikaisempaan verrattuna monia kymmeniä turkulaisporvareita osallistui tästä lähtien aktiiviseen kaupankäyntiin, ja he saivat hyväkseen tästä koituvat melkoiset tulot. Pirteyteen olikin olemassa riittävästi aihetta, sillä vasta perustettu Helsinki alkoi osoittaa uhkaavia reippauden oireita.

Kaupankäynnin tuotosta riippuivat monet yhteiskunnan kehittymiseen vaikuttavat tekijät. Kaupasta saadut varat levittäytyivät ta-

vallaan koko yhteiskunnan piiriin mm. siinä mielessä, että elintason noustessa tarvittiin enemmän käsityöläisiä. Näiden taso, lukumäärä ja varsinkin erikoistuminen olivat varmoja merkkejä yhteiskunnan kehittymisestä. Kaikesta päätellen Turku oli aina 1540-luvulle asti tullut toimeen ilman omassa kaupungissa työskentelevää kirjansitojaa. Tämän alan työt oli teetetty Saksassa. Nyt Turkuun ilmaantui ilmeisesti sen historian ensimmäinen täällä vakituisesti asuva kirjansitoja. Sivistystarve oli lisääntymässä. Hatuntekijän esiintyminen käsityöläisten joukossa oli viittaus tämän alan tarpeiden kasvusta ja hienostumisesta. Ja samaa on sanottava eräistä muistakin käsityöläisistä. Käsityöläiskunta kokonaisuudessaan sai lisääntyvää merkitystä. Sen asema yhteiskunnassa nousi. Kultaseppä asetettiin pormestariksi, ja räätäli saattoi avioitua aatelisneidon kanssa, kuten osoittaa se, että Niilo Boijen tyttärestä ja Eerikki-räätälistä tuli aviopuolisot.

Kustaa Vaasan toimenpiteet Suomen maatalouden kehittämiseksi koituivat tavallaan myös Turun hyväksi. Kuningas oli todennut, että maaseudun olojen kehittämiseksi tarvittiin mallikartanoita. Näitä perustettiin myös Turun välittömään läheisyyteen. Täten saivat alkunsa Ruissalon sekä Iso- ja Vähä-Heikkilän kuninkaankartanot. Omalta osaltaan nämäkin toimenpiteet lisäsivät Turun elämän vilkkautta ja täkäläistä kauppaa.

Herttuakunta perustetaan

Kustaa Vaasa oleskeli Suomessa pitkät ajat vuosina 1555—56. Kaikkialla maassa eri kansankerrokset saivat tuntea, että maan herra oli liikkeellä sekä että hän valvovalla silmällään ja ankaralla kielenkäytöllään lakaisi armotta esiintyviä tai oletettuja epäkohtia. Turku säilyi pahemmilta moitteilta. Päinvastoin varsinkin linnaa kohtaan osoitettiin erikoista huomiota. Kolkko ja ensi sijassa puolustusnäkökohtien mukaan rakennettu linna saatettiin kokonaan uuteen asuun. Siitä tuli todellinen ruhtinaanlinna, joka pystyi tarjoamaan sekä mukavuutta että mahdollisuuksia suurtenkin juhlien järjestämiseen.

Kustaa Vaasa lähti Ruotsiin pitkältä Suomen matkaltaan kesä-

Turun linna sai nykyisen ulkoasunsa 1500-luvun kuluessa. Esilinna rakennettiin ja päälinnaa korotettiin. Uudisrakenteihin painoi leimansa se tosiasia, että varustuksesta tuli nyt residenssilinna. Uudet ikkunat rakennettiin suuriksi, salit valoisiksi ja viihtyisiksi. Esikuvana oli lähinnä Vadstenan linna. — Valok. P.-O. Welin.

kuun lopussa 1556. Mutta kolme päivää ennen lähtöään eli kesäkuun 27 päivänä 1556 hän julkaisi läänityskirjeen Juhana-pojalleen. Turun ja Kokemäenkartanon läänit sekä Ahvenanmaa luovutettiin Juhanalle herttuakunnaksi. Koko muukin Suomi joutui herttuan valvontaan. Juhanalla oli oikeus kantaa herttuakuntansa verot ja muut tulot. Lisäksi hän oli maassa olevien sotavoimien ylipäällikkö. Ulkopolitiikkaa hän ei kuitenkaan ollut oikeutettu harjoittamaan. Hänet oli myös velvoitettu vannomaan vala hallitsijan vaihtuessa. Koko valtakuntaa uhkaavan vaaran esiintyessä kaikki herttuan sotavoimat oli asetettava valtakunnan puolustukseen. Erikoispiirteenä voidaan mainita läänityskirjeen määräys siitä, että Suomen herttuakunta oli perinnöllinen, ja perimysoikeus oli ainoastaan herttuan miespuolisilla jälkeläisillä.

Linnan sisäpiha on säilyttänyt keskiaikaisen luonteensa. Harmaakivimuurit rakennettiin 1300-luvulla, ja suurin osa tiilimuureista on peräisin 1400-luvulta. Uusin osa on Juhana-herttuan aikana (1556—60) rakennettu porrastorni. Antikisoiva renessanssityyli näkyy selvästi sen ikkunapuitteiden korostuksessa. Silläkin on esikuvia mm. Vadstenassa. Puitteet lienee maalattu 1580-luvulla. — Valok. P.-O. Welin.

Nuorelle miehelle uskottiin paljon valtaa ja myös tehtäviä, jotka edellyttivät vastuuta. Suomen herttua oli ainoastaan 18-vuotias, mutta hän oli isänsä erikoisessa suosiossa, ja häntä suosittiin ilmeisesti vanhemman Eerik-veljen, sittemmin kuninkaan kustannuksella. Mutta monessa suhteessa hän oli myös tehtäväänsä hyvin valmistautunut. Hän oli saanut erinomaisen perusteellisen kasvatuksen, ja hänellä oli monia erikoisaloja. Jumaluusopin ongelmiin hän paneutui, ja antiikin kirjailijat olivat lähellä hänen sydäntään.

Onnellinen herttuakausi

Juhana-herttuassa virtasi kuitenkin Vaasa-suvun kuuma ja riehakas veri. Hänellä oli isänsä vallanhimoa, mutta tämän saituutta hän ei ollut perinyt. Tämä oli onneksi Turun historiallisia muis-

Syntiä ei pidetty renessanssiaikana yhtä vastustettavana asiana kuin tyhmyyttä. Tyhmyyttä symbolisoinee tämä pyssyllä ja miekalla aseistettu, narrinhattuun ja muodinmukaiseen pukuun puettu kääpiö Turun linnan portinvartijan kamarin seinällä. Taustana on mielikuvituksellinen köynnös täynnä upeita kukkia ja hedelmiä. Maalaus on 1530-luvulta. — Valok. P.-O. Welin.

toja ajatellen. Juhana-herttua näet antautui kaikella nuoruuden innollaan voimakkaan renessanssituntuisen elämän pyörteisiin. Hän loi Turun linnasta oloissamme ennen näkemättömän ruhtinaallisen komeuden ja aikaisempaa sivistystasoa huomattavasti korkeammalla olevan elämäntavan tyyssijan.

Juhana-herttuan hovissa saivat sijansa monet sellaiset ilmiöt, joita aikaisemmin oli tunnettu vain maamme rajojen ulkopuolella. Ateriat ja ateriakalustot seurasivat renessanssin tyyliä. Musiikki, näytelmätaide, metsästys, ritarileikit sekä myös kirjallisuuteen kuu-

Suomen herttuattaren sinettileimasin vuodelta 1562. Keskellä Vaasa-suvun vaakuna, vasemmalla Puolan kotka ja Liettuan ratsumies, oikealla Ruotsin kolme kruunua ja Suomen leijona. Vaasa-suvun, Puolan ja Liettuan vaakunoiden kruununa on katettu ruhtinaallinen kruunu, Ruotsin ja Suomen vaakunoiden kruununa herttuallinen kruunu. »Kilpien kannattajina» on kaksi kruunattua leijonaa. Koska kuva on sinettileimasimesta, on se käänteiskuva. — Varsovan Kansallismuseo. Valok. P.-O. Welin.

livat harrastukset lisäsivät elämän viihtyisyyttä. Pukujen loisto oli suorastaan uskomaton, ja monet Keski-Euroopasta pestatut räätälit huolehtivat siitä, että kuosit seurasivat suuren maailman virtauksia. Kultakankaiset espanjalaispuvut pystyivät kilpailemaan Tukholman pukeutumistavan kanssa. Raskas renessanssipuku sai väistyä ja samalla pukeutumisen vanhoillinen kankeus alkoi hävitä. Tähän asti verka oli ollut vallitseva kangastyyppi. Nyt silkki ja sametti saivat niille kuuluvan erikoisaseman.

Juhana-herttua ei yksinomaan tyytynyt oleskelemaan omassa herttuakunnassaan ja sen linnoissa tai kartanoissa. Syksyllä 1559 hän teki kuuluisan matkansa Englantiin kosiakseen veljensä puolesta kuningatar Elisabetia. Tämä menestyksettömästi päättynyt matka avarsi herttuan eurooppalaista näköpiiriä.

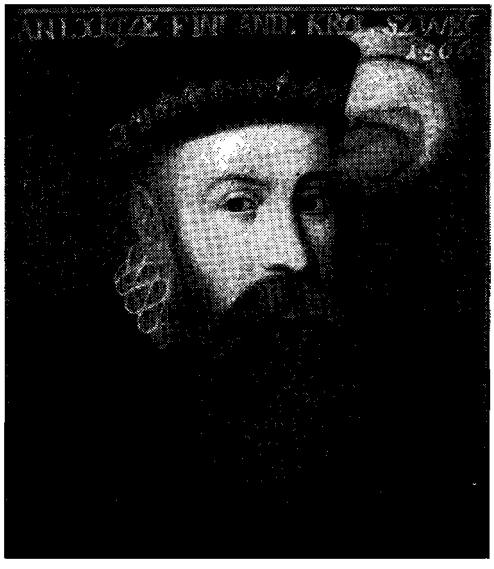

Juhana III. Röyhelökaulus ja jalokiviseppeleellä ja töyhdöllä koristettu päähine, bonetti, edustavat ajan muotia. Yläreunan puolankielinen teksti kuuluu suomeksi »Juhana I, Suomen herttua, Ruotsin kuningas 1566». — Krakovan Kansallismuseo. Valok. P.-O. Welin.

Turku eli herttuakautena kaupan nousun ja kehityksen aikaa. Vuodesta 1556 kaupungin vienti nousi 65 000 markasta vuoteen 1563 mennessä noin 80 000 markkaan vuodessa. Yleinen taloudellinen virkeys oli leimaa-antavana piirteenä. Rahaa oli runsaasti ja se liikkui. Taitavien käsityöläisten määrä oli ennen kokematon. Kultaseppien tuotteet olivat korkealla tasolla. Varsinkin rakastetulleen Kaarina Hannuntyttärelle herttua valmistutti toinen toistaan upeampia ja kalliimpia kultakoruja ja muita esineitä. Apteekkari Mathias von Erbach oli alansa ensimmäinen Turussa. Juhanalla oli myös henkilääkäri.

Syksyllä vuonna 1562 Juhana matkusti Puolaan, ja jouluaattona vuonna 1562 Turun linna sai valtiattarensa, Katarina Jagellonican, Puolan prinsessan. Linnan elämä sai lisää kansainvälisyyttä. Turkulaiset tunsivat aivan uuden ajan koittaneen. Mutta veljesten, Eerik-

Katariina Jagellonica espanjalaistyylisessä korkeakauluksisessa mustassa samettipuvussa, jossa on kapeat, olkapäiltä pieniksi puhveiksi nousevat hihat ja koristeena metallikärkiä, »ferettejä». Päässä hänellä on jalokivillä koristettu bonetti, jonka alla on hiuksia sitova helmiverkko. Muotokuvassa kuvattu koru on seurannut ruhtinatarta hautaan. Kuva on Puolan kuninkaan Sigismund Vanhan perhettä esittävästä miniatyyrisarjasta, joka on tehty Lucas Cranach nuoremman työpajassa noin vuonna 1554. — Czartoryskien kokoelmat Krakovan Kansallismuseossa. Valok. P.-O. Welin.

kuninkaan ja Juhana-herttuan riita sotki kauniit unelmat. Turun linnaa lähetettiin valloittamaan sotajoukko, joka myös suoritti tehtävänsä. Juhana herttuattarineen vietiin vankeuteen. Tukholmassa esitettiin surkea verinäytelmä, sillä 30 Juhanan puoluelaista mestattiin.

Mutta *»sellaiset ovat onnen vaihtelut tässä maailmassa, että ne väliin muuttavat kruunun kahleiksi, kuten on tapahtunut minulle, kun sitä vastoin toiset, kuten Teidän Ylhäisyytenne rakastettu puoliso, on siirretty vankilasta parhaimmille kunniapaikoille»*. Sanat ovat Eerik XIV:n kirjeestä Katariina Jagellonicalle. Aatelisopposition

Eerik XIV hopea- ja kultanauhoilla sekä timanteilla ja rubiineilla koristetussa samettitakissa ja kultanauhoilla päärmätyissä samettihousuissa, joiden halkeamista pistää esiin kultabrokadi. Asuun kuuluu atlasviitta ja punaiset silkkisukat. Öljymaalaus vuodelta 1561. — Nationalmuseet, Tukholma.

kärjessä Juhana syöksi veljensä vallasta syksyllä 1568. Vangittu Eerik-kuningas tuotiin heinäkuussa 1570 Turun linnaan, ja Kaarina Maununtytär lapsineen seurasi häntä. Perhettä vartioitiin tarkoin, mutta muuten se sai elää — kenties paria viimeistä viikkoa lukuun ottamatta — oloissa, jotka olivat entisen hovielämän heijastusta. Palveluskuntaan kuului kaksikymmentä henkeä, kuningas sai uusia damasti- ja turkisvaatteitaan ja juoda malmersia — hän ei pitänyt Reinin viineistä. Häntä epäiltiin kuitenkin ennen pitkää yhteyden pidosta Iivana Julmaan ja siitä syystä hänet elokuussa 1571 siirrettiin Kastelholmaan ja sieltä vielä samana vuonna Ruotsiin. Puolisostaan erotettu Kaarina Maununtytär palasi kahden lapsensa kanssa

Ainoita autenttisia Kaarina Maununtyttären kuvia ovat Eerik XIV:n vankeusaikana kirjojen reunoihin tekemät piirrokset. Kuva esittää kookasta ja solakkaa kuningatarta pukeutuneena syvään uurrettuun brodeerattuun laahuspukuun. Edessä on laskostettu pitkä esiliina, jonka tulo muotiin merkitsee halua näytellä hienoa liinakangasta, loisteliasta käsityötaitoa ja pitsejä. Päässään kuningattarella on katettu kruunu, ja tukka on vapaana kuin morsiamella. Kuva Sabellicuksen koottujen teosten marginaalista. — Kuninkaallinen Kirjasto. Tukholma.

Turun linnaan vuonna 1573. Eerik XIV:n kuoltua vuonna 1577 hän sai läänitykseksi Kangasalan Liuksialan. Hänen tyttärensä Sigrid Vaasa meni naimisiin Henrik Tottin kanssa, ja niinpä entinen kuningatar-vainaja haudattiin vuonna 1612 tuomiokirkon Tottin kuoriin.

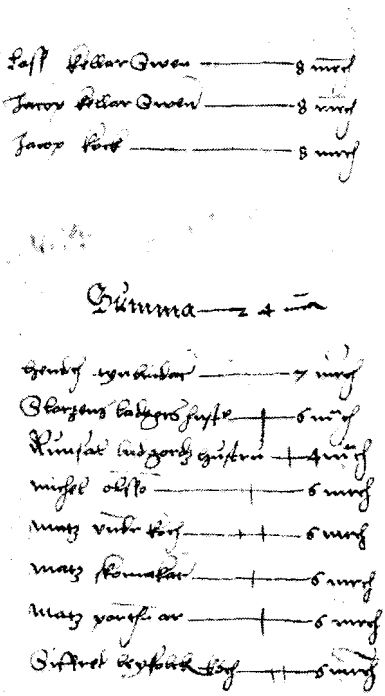

Eerik XIV oli vankina Turun linnassa 17.7. 1570—4.8. 1571. Ote tämän aikaisesta linnan tilikirjasta.
— Valtionarkisto.

Naisvaltikka

Voimakkaat ja erikoislaatuiset naishahmot lisäävät poikkeuksellisella tavalla Turun 1500-luvun historian värikkyyttä. Sataluvun jälkipuoliskolla kolmea varsin huomattavaa kauppahuonetta näet johti nainen. Juhana-herttuan kukistumisen aiheuttamissa jälkiselvittelyissä ja puhdistuksissa näet mestattiin Turun pormestari Hannu Skotte. Hänen leskensä hoiteli tämän jälkeen menestyksellä miesvainajansa laajoja kauppasuhteita. Porvari Martti Kyrön kuoltua tämänkin talon asiat jäivät lesken Valpuri Olavintyttären käsiin. Varsin merkittävään asemaan oli Juhana-herttuan aikana ponnistautunut turkulaisporvari Heikki Hannunpoika Innamaa. Hän oli mm. ohjannut herttuan uljasta »Ursus Finlandicus» (Suomen

Residenssilinnan loistoa sai elämä Turun linnassa jälleen vuosina 1580—85, jolloin Juhana III:n ja Kaarina Hannuntyttären lapset Julius (k. 1581), Sofia (k. 1583) ja Lucretia (k. 1585) Gyllenhjelm asuivat siellä. Sofia Gyllenhjelm oli naimisissa Pontus de la Gardien kanssa. Keskiaikaisen kirjurituvan seinään ilmaantuivat tällöin yllä kuvatut piirrokset. Siinä mainitut Berndt ja Moritz Taube olivat de la Gardien kamarijunkkareita; jälkimmäinen hukkui vuonna 1585 yhdessä isäntänsä kanssa Narvajokeen. Myös Johan von Ungern kuului de la Gardien seurueeseen. — Valok. P.-O. Welin.

Karhu) -nimistä alusta vuoden 1562 häämatkan aikana Puolaan. Kun tämä nimekäs turkulainen vuosien 1563—64 vaiheilla, mahdollisesti myöskin mestauskirveen uhrina oli kuollut, niin hänenkin tilalleen tuli hänen leskensä Valpuri Eerikintytär, mahtava ja toimelias nainen, jonka vertaista Turun historia ei tunne. Valpuri oli kyllä vielä tämänkin jälkeen kolmesti aviossa, mutta kautta

vuosikymmenien valta ja ohjat pysyivät lujasti hänen käsissään.

Valpuri Innamaan leskeys alkoi vaikeana ajankohtana. Hänen miehensä ja hän itse olivat kuuluneet Juhana-herttuan läheiseen tuttavapiiriin. Kun Eerik XIV:n joukot kesällä 1563 alkoivat piirittää Turun linnaa, niin herttuan alamaiset saivat kokea kostoa ja kovuutta. Kuninkaan puoluelaiset ryöstivät ja takavarikoivat tähän aikaan ilmeisesti vielä elossa olleen Heikki Innamaan omaisuutta. Miehensä kuoltua ja sisällissodan intohimojen asetuttua leski ryhtyi kaikella tarmollaan hankkimaan korvausta kärsimästään vääryydestä.

Menetetty omaisuus käsitti kaikkea mahdollista 1500-luvun turkulaiskodin tavaraa. Valpuri-leski pystyi hyvin tarkkaan selvittämään jokaisen ryöstöön osallistuneen saaman saaliin laadun ja arvon. Innamaan perheen menetykset olivat 4 000 markan vaiheilla. Lihaa oli viety noin 3 000 kiloa, olutta suunnilleen 6 000 litraa, 150 tynnyriä rukiita, 100 markan arvoinen uusi vene, pantattuna olleet 81 markan arvoiset kultaketjut, rahaa 280 markkaa sekä kaikkea muuta mahdollista. Piirityksen aikana Niilo Boije oli pakkoluovuttanut Innamaan talon asuttavakseen sekä kaikin tavoin häirinnyt Valpurin elämää. Kun hevosen keskihinta 1500-luvun puolivälissä oli noin 10 markkaa, niin vertailu jo lähimain osoittaa, että Innamaan kauppahuone edusti todellista suurporvaristoa.

Valpuri Innamaan mahtavuus perustui moneen seikkaan. Ulkomaankauppa oli ilmeisesti tulojen suuruuden ja tuottavuuden kannalta merkittävin. Tällä yrittäjänaisella ei enää ilmeisestikään ollut niitä heikkouksia, joista Kustaa Vaasa oli vuonna 1549 turkulaisia ankarin sanoin moittinut. Hänen laivansa kulkivat edullisilla kauppamatkoilla siitä huolimatta, että Itämeri toisinaan oli pitkiäkin aikoja rauhaton. Joka tapauksessa Juhana III:n aikana oli tilanne Eerik XIV:n kautta parempi. Tosin Tallinna ja Riika alkoivat jäädä syrjään, mutta niiden tilalle löytyi uusia ja vieläkin merkittävämpiä vienti- ja tuontisatamia. Lyypekissä käytiin, mutta Danzig oli kaikesta huolimatta ylivoimaisesti suosituin. Suhteet kumpaankin kaupunkiin olivat lisäksi peräisin jo keskiajalta.

Valpuri Innamaan laivat kuljettivat Saksaan mm. hevosia, kalaa, voita, erilaisia vuotia, vuohennahkoja pergamentin valmistamista

varten, Pohjanmaalta ja silloin tällöin myös Varsinais-Suomesta saatuja turkiksia, tervaa ja orastavan puutavarakaupan merkkinä erilaista puutavaraa etupäässä laivanrakennusta varten.

Ulkomaankaupasta kertovat asiakirjalähteet ovat 1500-luvulla sattumanvaraisia, ja yhtäjaksoisia tulliasiakirjojen sarjoja ei ole säilynyt. Vuodelta 1590 tiedämme, että Turusta lähti Saksan satamiin 33 kauppa-alusta ja saman ajan kuluessa palasi vastaavasti 40 alusta. Valpuri Innamaan laivoja oli kummassakin ryhmässä viisi. Hänen vientitavaroinaan luetellaan mm. 36 tynnyriä voita, jota ajan oloihin ja karjan vähäiseen tuottoon nähden on pidettävä erittäin huomattavana saavutuksena. Muina tavaroina mainitaan mm. 40 häränvuotaa, 90 lehmänvuotaa, 120 vasikannahkaa ja 100 vuohennahkaa. Tuonnin merkittävin osa käsitti 800 tynnyriä suolaa, erilaista rihkamaa ja värillisiä verkoja. Vieläpä ranskalaista viiniäkin löytyi tavaroiden joukosta.

Korkeaa luottamusta

Jatkuvat sodat vaativat alituisia joukkojen ja erilaisten tarvikkeiden kuljetuksia. Kruunu rahtasi itselleen sekä porvarien että varsinkin vakkasuomalaisten laivojen. Kun viimeksi mainitut tämän tästä selvistä määräyksistä huolimatta osoittivat uppiniskaisuutta ja saattoivat lähteä omille matkoilleen jopa Saksaan asti, niin hallituksen oli ahdingossaan turvauduttava turkulaisten porvarien hyväntahtoisuuteen. Näissä asioissa Valpuri Innamaan nimikin vilahtaa monesti. Vuonna 1575 hän sai kuninkaan kirjeen perusteella 250 talaria menettämästään laivasta ja kruunulle lainatuista rahoista. Vuonna 1581 hän ilmoittaa suorittaneensa laivoillaan kaksi kuljetusmatkaa Viipuriin ja samoin Tukholmaan.

Sotaväen hankintojakin uskottiin Valpuri Innamaalle, ja vuonna 1590 hän toimitti kruunulle kankaita 334 talarin arvosta. Alituisessa rahapulassa oleva kruunu antoi hänelle maksuksi neljän vuoden verovapauden 13 maatilaan, jotka hän oli ostanut tai ottanut autiotiloina haltuunsa. Osoituksena Valpurin laajoista toimista eri tahoilla on myös näiden tilojen sijainti, joka oli seuraava: Lempäälän

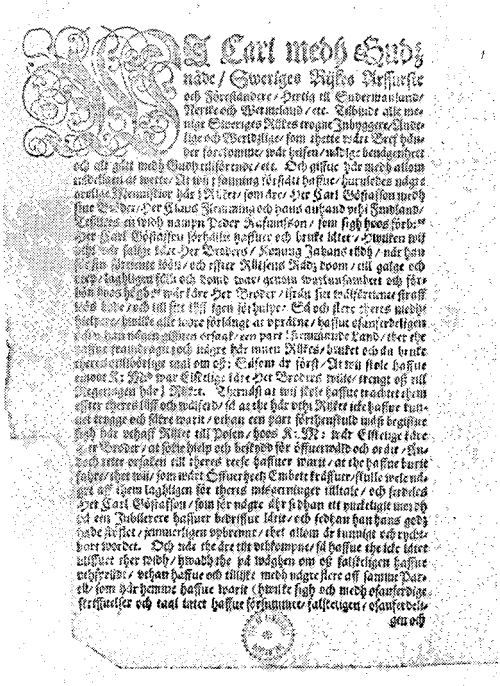

Kaunis painotuote vuodelta 1596. Kaarle-herttua tiedottaa koko valtakunnalle, että »Carl Göstafson» Stenbock veljineen sekä Klaus Fleming kannattajineen ovat suuria lurjuksia ja Ruotsin vihollisia. — Turun Yliopiston kirjasto.

Kuokkalassa ja Lahdenkylässä, Loimaan Oripäässä, Maarian Paimalassa, Maskun Kierikaisissa, Raision Kerttulassa, Vehmaan Papalassa ja Kakskerran Kollissa.

Kun valtiovallan raha-asiat neljän vuoden kuluttua olivat entistäänkin huonommat, niin se oli lisähankinnoissaan jälleen turvautunut Valpuri-leskeen. Velka oli kasvanut lähes 2 000 talariin. Ja niin tilojen verovapaus jatkui edelleen. Maatiloja kertyi hänelle muullakin tavalla. Hän lainasi kruunulle myös rahaa ja hopeata. Täten hänelle tuli panttitiloina Maariasta Raunistulan Kastun ja Lonttisten tilat vuonna 1572. Ne olivat hänen hallussaan vielä vuonna 1599. Monet talonpojat menettivät myös tilojaan velkojen ja panttausten ansiosta. Pöytyälläkin hänellä oli kolme tällaista tilaa.

Klaus Flemingin edustama kuningasystävällinen, Kaarle-herttuan valtapyyteitä torjuva asenne oli saavuttanut Turun aateliskokouksessa vuonna 1595 — idänpolitiikan kannalta turvallisena — Suomen aatelin enemmistön kannatuksen. Nuijasodan, jonka Kaarle-herttuan kiihottamat talonpojat aloittivat, oli Fleming kukistanut parissa kuukaudessa. Tilanteessa tapahtui yllättävä käänne, kun Fleming kuoli. Kaarle-herttua suoritti maihinnousun syksyllä 1597 Ispoisten Ruskeakalliolla ja ryhtyi piirittämään Turun linnaa. Osaksi varusväen keskuudessa syntyneen, mm. ylioppilas Daniel Hjortin lietsoman kapinamielialan vuoksi linna antautui. Kaarle-herttuan oli palattava Ruotsiin, ja linna joutui hänelle lopullisesti vasta kaksi vuotta myöhemmin. Tällöin hän mestautti Turun Suurtorilla Klaus Flemingin pojat Juhana Flemingin ja Olavi Klaunpojan ynnä viisi muuta aatelismiestä. Tähän »Kaarle-herttuan lahtipenkkiin» päättyi Suomen aatelin itsenäisyys ja maan erikoiskehitys. — Albert Edelfelt kuvaa maalauksessaan »Kaarle herttua herjaa Klaus Flemingin ruumista» vuoden 1597 Suomen retken aikaan sijoitettua tapahtumaa Flemingin paarien ääressä Turun linnan Sture-kirkossa. Edelfelt maalasi taulun Pariisissa vuonna 1878, ja näin ollen mm. Sture-kirkko on maalattu mielikuvituksesta. Hän ei ollut itse aikaansaannokseensa tyytyväinen, ja hänen ystävänsä Pietro Krohn totesi siitä: »Siinähän on näyttelijöitä, jotka näyttelevät erinomaisesti, mutta ne ovat kuitenkin näyttelijöitä». — Ateneumin talletus Turun Historiallisessa Museossa.

Valpuri Innamaan menestykseen on ennen kaikkea vaikuttanut hänen tarmonsa ja lahjakkuutensa. Hän on ilmeisesti ollut henkisiltä ominaisuuksiltaan huomattavasti kolmen viimeisen miehensä yläpuolella, sillä näiden avioliittojen aikana kaikki ohjat eittämättä ovat olleet hänen käsissään. Juhana III:n osoittama suosio on myös osaltaan hänen menestystään lisännyt. Vaikeissa asioissa ja visaisissa kysymyksissä hän kärkkäästi kääntyi kuninkaan puoleen joko henkilökohtaisesti Tukholmaan matkustaen tai kirjeellisesti. Tosin hän sai vastustustakin osakseen. Turkulaisporvarien kanssa hän riitaantui ja itsepintaisuutensa takia häntä pahoinpideltiinkin Perniön markkinoilla vuonna 1576. Kaiken takana oli aatelismies Martti Boije, jonka toimesta Valpurin kaikki tavaratkin mainituilla markkinoilla ryöstettiin.

Valpuri Innamaan kauppahuone sijaitsi Turussa erinomaisella liikepaikalla nykyisen kirjastotalon tienoilla. Sen sisustus oli renessanssimaisen upea ja renessanssin henkeä uhosi myös tämän merkillisen naisen kaikki työ ja toiminta. Valpuri Innamaa kuoli vuoden 1600 vaiheilla. Liioittelematta saattaa todeta, että hänen vaiheistaan kuvastuu varsin monipuolisella tavalla Turun historian 1500-luvun viimeiset vuosikymmenet.